

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРИНЦИПІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Буга Леся Василівна - викладач ПВНЗ "Львівський університет бізнесу та права"

УДК 354.42

<https://orcid.org/0000-0002-9034-7301>

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених, досліджено теоретичні підходи щодо визначення таких понять, як «принцип» та «принципи права». Надано авторське визначення поняття «принципів забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України». Здійснено класифікацію таких принципів та поділено їх на дві основні групи: загальноправові та спеціальні. Наголошено на необхідності закріплення принципів забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України на законодавчому рівні.

Ключові слова: принципи, принципи права, інформація, інформаційна безпека, забезпечення, Збройні сили України.

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых, исследованы теоретические подходы к определению таких понятий, как «принцип» и «принципы права». Предоставлено авторское определение понятия «принципов обеспечения информационной безопасности в Вооруженных силах Украины». Осуществлена классификация таких принципов, они были разделены на две основные группы: общеправовые и специальные. Отмечена необходимость закрепления принципов обеспечения информационной безопасности в Вооруженных силах Украины на законодательном уровне.

Ключевые слова: принципы, принципы права, информация, информационная безопасность, обеспечение, Вооруженные силы Украины.

In the article, based on the analysis of scientific views of scientists, the theoretical approaches to the definition of such concepts as "principle" and "principles of law" are researched. Author's definition of the concept of "principles of information security in the Armed Forces of Ukraine" is provided. The classification of such principles is carried out, and is divided into two main groups: general law and special. The necessity to consolidate the principles of information security in the Armed Forces of Ukraine at the legislative level is emphasized.

Keywords: principles, principles of law, information, information security, provision, Armed forces of Ukraine.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день ми можемо із впевненістю констатувати, що розвиток інформаційних технологій є важливим показником успішності будь-якого суспільства та держави світу. Сучасні технології значно розширюють можливості кожної окремої людини, дозволяють їй більш опера-

тивно отримувати нові знання, підвищувати свій професійний рівень. Що ж стосується держави в цілому, то розвиток інформаційних технологій дозволяє налагодити різні процеси як в середині країни, так і за її межами. Однак, поряд із всіма позитивними моментами, розвиток інформаційних систем породжує низку

проблем, пов'язаних із забезпечення інформаційної безпеки в усіх сферах суспільного життя, а особливо це стосується військової сфери. Адже від того, на скільки буде захищеною інформація, може залежати життя багатьох тисяч людей. Варто підкреслити, що на сьогодні у сфері забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України існує безліч проблемних аспектів, які пов'язані із недосконалістю теоретичних засад у цій царині.

Стан дослідження. Дослідженню принципів забезпечення інформаційної безпеки приділяли увагу у своїх наукових дослідженнях низка науковців. Зокрема, цю проблему розглядали: В.В. Колос, С.О. Комов, В.О. Копилов, В.В. Копейчиков, Т.А. Костецька, О.В. Кохановська, В.Г. Крисько, С.П. Кудрявцева, Н.В. Кушакова, М.Б. Левицька, В.А. Ліпкан, О.В. Литвиненко, О.В. Логінов та багато інших. Однак, незважаючи на чималу кількість наукових розробок, питання поняття та видів принципів забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України практично залишилось поза увагою науковців.

Саме тому метою статті є: розглянути поняття та визначити види принципів забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України.

Виклад основного матеріалу. Починаючи розгляд основного матеріалу представлено наукового дослідження, в першу чергу необхідно визначитись із тим, що представляє собою категорія «принцип». Термін «принцип» походить від латинського слова «principium», яке означає начало, основа. Водночас, принцип – це те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки [1]. Тлумачний словник української мови надає такі значення слова «принцип»: 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і таке інше; засада; основний закон якої-небудь точної науки; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і таке інше; 3) переконання, норма, правило,

яким керується хто-небудь у житті, поведінці; канон [2, с.714]. В об'єктивному розумінні «принцип» – це певна домінуюча ідея, яка відображає зміст і основні риси якогось явища природи чи свідомої людської діяльності. У суб'єктивному – ставлення людей (групи людей чи конкретного індивіда) до необхідності керуватись певними засадами у своїй повсякденній діяльності. В управлінській науці, як правило, під принципами розуміють розроблені з урахуванням досягнень науки управління і втілені в практику організаційні та правові основи організації й здійснення будь-якої діяльності, що забезпечують її результативність [3, с.101-120; 4, с.32-38; 5, с.82]. На переконання В. Я. Малиновського, принцип – це результат наукового пізнання. Практична дія принципів, наголошує автор, не залежить від них самих, а повністю визначається ставленням до них людей. Ось чому, окрім знань принципів, у особи повинні бути навички з їх застосування в своїй діяльності [6, с.191]. Узагальнивши різні думки щодо сутності принципу, що наведені в зарубіжних довідниково-енциклопедичних джерелах, А.А. Пухтецька виділяє такі характеристики досліджуваного терміна: а) принцип як основоположна правда (істина), закон, доктрина або припущення, що об'єднує принцип як загальне правило або стандарт, та принцип як сукупність моральних та етичних стандартів; б) принцип як визначена наперед політика або спосіб дії; в) принцип як основа або необхідна якісна складова або елемент, що визначає внутрішню природу або окремі характеристики поведінки; г) принцип як правило або закон, що стосується функціонування природних феноменів або механічних процесів [7, с.11; 8]. Отже, принципи – це вихідні засади (ідеї), які лежать в основі здійснення будь-якої діяльності, а їх дотримання має обов'язковий характер. Вони відображають основні особливості певної діяльності. Термін, що розглядається, є досить універсальним та активно використовується у багатьох сферах суспільного життя, однак найбільш дослідженим він є саме в галузі права, що в свою чергу обумовлює велику кількість підходів щодо його тлумачення.

Так, А.М. Колодій зазначає, що принципи права – це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності і підвалини держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальною значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ряду; спрямовують і надають синхронності усьому механізму правового регулювання суспільних відносин, досконаліше інших розкривають місце права у суспільному житті і його розвитку; є критерієм законності й правомірності дій громадян і посадових осіб, адміністративного апарату і органів юстиції [9, с.26-27]. На думку В.В. Сорокіна, принципи права, із суто юридичної точки зору, не є правилами поведінки, але мають загальнообов'язковий характер. З принципів права можна вивести необхідне, але поки що не закріплене, правило поведінки. Принципи права надають, таким чином, безпосередню регулюючу дію на суспільні відносини, будучи тією правовою базою, на основі якої відбувається формування конкретного правила для вирішення справи [10].

Відомий російський вчений В.В. Лазарєв доводить, що принципи права по своїй сутності є узагальненим відображенням об'єктивних закономірностей розвитку суспільства. Властиві принципам права якості універсального й абстрактного освоєння соціальної дійсності обумовлюють їх особливість у структурі правової системи, механізмі правового регулювання, правосвідомості тощо. Принципи права, на переконання вченого, є синтезуючими положеннями, що поєднують зв'язками, ідеологічною основою походження, утворення, становлення і функціонування правових явищ. Вони визначають нормотворчу і правозастосовну діяльність, координують функціонування механізму правового регулювання, є критеріями оцінки правомірності (правової природи) рішень органів держави і дій громадян, формують правове мислення і правову культуру, цементують систему права. Принципи права виникають при наявності відповідних об'єктивних

умов, мають історичний характер або відображають результати раціонального, наукового осмислення закономірностей розвитку об'єктивної дійсності. Принципи права у формально-юридичному аспекті знаходять висвітлення в нормах права, завдяки їхньому формулюванню в статтях нормативно-правових актів або деталізації в групі норм права і відображення у відповідних статтях нормативно-правових актів [11, с. 72].

Отже, узагальнюючи наведені вище точки зору, вважаємо, що принципи забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України слід розуміти як основні засади (ідеї), що прямо чи опосередковано визначено в нормах чинного законодавства України, та які лежать в основі діяльності, спрямованої на забезпечення інформаційної безпеки в ЗСУ. Їх дотримання є обов'язковим для всіх учасників відповідних правовідносин, а відхилення від них тягне за собою настання негативних наслідків. Розглядаючи конкретні принципи забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України, то, на нашу думку, їх найбільш доцільно розділити на дві групи: 1) загальноправові принципи (верховенство права, законності, доцільності, пріоритету прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, юридичної відповідальності); та 2) спеціальні принципи (принцип об'єктивності; принцип науковості; актуальності та достовірності; адекватність заходів захисту національних інтересів України в інформаційній сфері реальним та потенційним загрозам; принцип безперервності; принцип оперативності; принцип превентивності).

Так, розглядаючи загальноправові принципи, варто погодитись із точкою зору А.М. Колодія, який під такими принципами пропонує розуміти засади, що є загальними для права у міжнародному, всесвітньому і загальнолюдському його розумінні; загальними для всіх правових систем одного історичного виду (правової сім'ї) для підсистем (сторін) певної правової системи одного суспільства; для всіх галузей певної системи права певного суспільства і держави [9, с.108]. А відтак, міжгалузеві – це такі принципи, які є характерними для всіх сфер суспільного життя, та

дотримання яких є обов'язковим абсолютно для суб'єктів будь-яких правовідносин. Так, в першу чергу, слід вказати принцип *верховенства права*, під яким, як правило, розуміють панування права в суспільстві, яке вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства [12]. А відтак, принцип верховенства права є ключовою засадою, відповідно до якої формуються та розвиваються інші загальноправові та спеціальні принципи.

Наступним важливим принципом є *законність*. В.М. Корельський і В.Д. Перевалов наголошують, що законність – це фундаментальна категорія усієї юридичної науки і практики, а її рівень та стан слугують головними критеріями оцінки правового життя суспільства, його громадян. Право, аналізують далі вчені, являє собою фактор соціального життя. Однак його реальність визначається не лише тим, що воно виражається в формальних позитивно-правових актах – законах, указах, постановах, кодексах та інших систематизованих збірниках. Право реальне, перш за все тому, що владна воля, виражена в законах, втілюється в поведінці людей – громадян, виконуючих закон, осіб, які вступають у відносини шляхом укладання угод, суддів та інших посадових осіб, застосовуючих закон. Право за своєю природою таке, що не може існувати поза реалізацією в правових відносинах [13, с.435]. Отже, принцип законності означає неухильне дотримання всіма суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України норм чинного законодавства України. Від того, наскільки чітко та послідовно вони будуть дотримуватись законодавчих положень, залежить якість та ефективність виконання ними своїх функцій у досліджуваній сфері.

Не менш важливим є принцип *пріоритету прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина*. Права та свободи людини і громадянина – це забезпечені Конституцією та іншими законами України можливості мати, володіти, користуватися та розпоряджатися економічними, політичними, культурними та іншими соціальними цінностями, благами; користуватися свободою дій і поведінки у межах закону. Права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, як вказано у ст. 22, не є вичерпними, вони не можуть бути скасовані. Це означає, що коло прав та свобод людини може бути розширене при прийнятті нових законів, але не допускається звуження їх змісту і обсягу. Це нова і дуже важлива конституційна гарантія [14]. А відтак, реалізуючи заходи із забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України, уповноважені суб'єкти, навіть незважаючи на специфіку діяльності ЗСУ, в першу чергу повинні враховувати права та інтереси громадян, які в жодному випадку не можуть бути порушені.

І останній з переліку, але не останній за значенням загальноправовий принцип – *принцип юридичної відповідальності*, який передбачає настання негативних наслідків у разі порушення норм чинного законодавства у досліджуваній сфері: по-перше, для суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки в ЗСУ за невиконання або неналежне виконання ними своїх обов'язків; по-друге, для інших учасників правовідносин у сфері інформаційної безпеки (наприклад, за розповсюдження інформації, що становить військову таємницю тощо)

Таким чином, загальноправові принципи забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України відображають найбільш характерні особливості відповідної діяльності, однак, вони не відображають більш конкретні її аспекти. А відтак, далі приділимо увагу спеціальним принципам забезпечення інформаційної безпеки в ЗСУ. Проаналізувавши положення чинного законодавства України, нами було виділено наступні спеціальні принципи у досліджуваній сфері:

- принцип об'єктивності. У загальному розумінні, об'єктивність – це такий зміст

у соціальному знанні, який не залежить ані від людини, ані від людства [15, с.26]. Використання зазначеного принципу, на нашу думку, дозволить унеможливити панування суб'єктивної думки над дійсним станом справ у сфері забезпечення інформаційної безпеки в ЗСУ, та не допустити переважаючих емоцій і стереотипів у відповідній діяльності;

- принцип науковості. Цей принцип передбачає, що використання тих чи інших форм та методів забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України, повинно бути в першу чергу обґрунтованим з точки зору доктринальних розробок, а також висновками, прогнозами заходів щодо підвищення ефективності цієї діяльності;

- принцип безперервності. Зміст вказаного принципу означає, що діяльність із забезпечення інформаційної безпеки повинна здійснюватись постійно, адже будь-яка «перерва» може стати причиною послаблення захисту держави. Крім того, безперервність означає постійне удосконалення технологій, які дозволяють якісно покращити діяльність у зазначеному напрямку;

- принцип оперативності. У загальному розумінні, оперативність – це принцип, який вимагає швидкого проведення аналітичного дослідження, формування чітких висновків, рекомендацій, що слугують основою для своєчасного прийняття відповідних управлінських рішень, а також контролю за їх виконанням [16]. Зазначене є актуальним і для досліджуваної сфери.

- принцип превентивності. Суть вказаного принципу полягає у тому, що заходи забезпечення інформаційної безпеки в першу чергу спрямовуються на попередження виникнення правопорушень у зазначеній сфері на основі аналізу вже існуючої інформації (наприклад, даних розвідки). Зміст вказаного принципу виходить, власне, із мети та завдань забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України, а також із специфіки діяльності останніх;

- адекватність заходів захисту національних інтересів України в інформаційній сфері реальним та потенційним загрозам;

- актуальності та достовірності. Зміст вказаного принципу полягає у тому, що реалізація заходів із забезпечення інформаційної безпеки: по-перше, повинно ґрунтуватись на перевірених та точній інформації; по-друге, ці заходи повинні привести до реального результату.

Висновок. Завершуючи представлене наукове дослідження, варто констатувати, що визначений нами перелік принципів забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України не претендує на вичерпність. Однак, на нашу думку, саме вони відображають всі найбільш істотні особливості цього інституту. Дотримання зазначених принципів має важливе значення з точки зору забезпечення ефективного функціонування Збройних сил України, а відтак безпосередньо впливає на внутрішню та зовнішню безпеку нашої країни. Як недолік варто відзначити, що в жодному нормативно-правовому акті принципи забезпечення інформаційної безпеки в Збройних силах України не дістали свого закріплення, що беззаперечно є суттєвою прогалиною та потребує негайного вирішення. Це, на наше переконання, дозволить: по-перше, вдосконалити практичні аспекти забезпечення інформаційної безпеки в ЗСУ; по-друге, сприятиме покращенню теоретичної бази у цій сфері.

Література

1. Словник іншомовних слів / О. С. Мельничук; за ред. О. С. Мельничук. – К., 1974. – С. 547
2. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. / Укл. В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконіт, 1998. – Т. I : А–Е. – 910 с. ; – Т. II : Ж–ОБД. – 910 с. ; – Т. III : ОБЕ–РОБ. – 927 с. ; – Т. IV : РОБ–Я. – 941 с.
3. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За ред. Ю.Ф. Кравченка. – К.: НАВСУ, 1999. – 702 с.
4. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с.
5. Контролинг как инструмент управления предприятием / Под ред. Н.Г.Данилочкиной. – М.: Экономикс, 1998. – 412 с.

6. Малиновський В. Я. Державне управління : Навчальний посібник. – Вид. 2-ге, доп. та перероб. / В. Я. Малиновський – К. : Атіка, 2003. – 576 с.
7. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права : монографія / А. А. Пухтецька ; за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф. В. Б. Авер'янова. – 2-ге вид., доопрац. і допов. – К. : Логос, 2014. – 237 с.
8. Криворучко І. В. Визначення поняття принципів адміністративної процедури в на-уці державного управління / І. В. Криворучко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. - 2016. - № 1. - С. 20-25
9. Колодій А.М. Принципи права України: Монографія / Анатолій Миколайович Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
10. Сорокин, В. В. Судебная практика как источник права: за и против [Текст] / В. В. Сорокин // Сибирский юридический вестник. — 2002. — № 3. — С. 20-25.
11. Общая теория права и государства / Под ред. В.В. Лазарева. – М: Юрид. лит., 2001. – 520 с.
12. Закон України «Про національну поліцію». Науково-практичний коментар [текст] 2-ге вид. / За заг. ред. Петкова С. В. [С. В. Петков, В. В. Грицаченко, . :0. Г. Комісаров та ін.]. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. - 292 с.
13. Теория государства и права /Под ред.В.М. Корельского и В.Д.Перевалова. – М.: НОРМА-ИНФРА. – М., 1998. – 570с.
14. Погорілко В. Ф., Головченко В. В., Сірий М. І. Права та свободи людини і громадянина в Україні.— К.: Ін Юре, 1997.— 52 с
15. Лавровский В.А. Диалектика партийности и научной объективности в социальном познании / В.А. Лавровский // Принцип объективности и его роль в социальном познании. Межвузовский тематический сборник. Калининский государственный университет. – Калинин, 1980. – С.25-33.
16. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 639 с.